

fruit de tanta meditació, ens deixà escrites JRuysa sobre la distinció sinonímica i estilística entre *mesura* i *mida* (O. C., pp. 841-843).

No és que la llarga parèxia, i quasi paràlisi, literària, dels segles baixos, no dugués cap conseqüència sobre l'extensió i l'agilitat estilística del nostre mot (tornat bastant ranci en castellà modern, però gens en la nostra llengua): havíem deixat rovellar l'essencial locució *a mesura que* [Lacav.]; i recordo que en les dues primeres dècades del segle hi havia qui deia *a medida que*, sense escrúpol per tan gran barbarisme, i que alguns opinaven si es podia dir *a mida que*,¹ però tanmateix no *a mesura*; la llengua de la Renaix., però, ja havia reaccionat contra això, literàriament, i des de c. 1920, aquella tímida abstenció s'eliminà del tot, restablint aqueixa locució entre les usades per tot bon parlant de la llengua. Ja MilàF: «sembla que 's fon una part del atractiu de la nostra terra --- *a mesura que* 's van perdent les bones i velles usances» (MilàF, discurs presidencial dels primers Jocs Florals moderns, 1859, O. Cat. ed. Gili, p. 4); «*a mesura* que el sol guanyava camí, els cingles mudaven de tons», MassóT (Crocquis Pir., p. 29).

En realitat era enormement immotivat l'estrany retret de «purisme literari» que li feien alguns. Jo ho he sentit dir a gent ben pagesa, i fins rústica, des dels Pirineus fins a la Marina d'Alacant: «en lo graner, *a mezúra* que va pujant lo gra hi posen les taules», Farrera de Pall. (1933); un vell pagès de 72 anys, i de parla ben rústica, em descrivia a Cabó les seves feines «*a mezúra* que passe 'l maití» (1957), «*a mezúra ke pugém* vorem més i més llunt», Tollos (1963). Altra locució popular, ross.: *per mesura* 'a poc a poc, un darrer l'altre' Caixàs (1960).

DERIV.: *Mesurar* [fi segle XIII], del llatí tardà MENSURARE [S. IV] id., comú en l'ús popular amb l'occità i amb l'it. *misurare*, fr. *mesurer*. Freqüent ja en Llull i els *CostTort*: «Una q<u>arte<r>a de calcs e d'algeps *a mesurar*» (1272, f° 45v.8a; Ol., p. 59); i veg. supra; «Tu est la fi on totes fins termenen, / e no és fi si en Tu no termena; / Tu est lo bé on tot altre *s mesura* / e no és bo qui a Tu, Déu, no sembla», Ausiàs (*Cant Esp.*, cv, 14c); «les dones / --- / qui vol guardar / tal bestiar / --- / a cullerades / tota la mar / vol *mesurar*: / en clot la buyda», JRoig (*Spill*, 8507); «*mesura* de gra ---; *mesurar*: *mensurare*», OPou (*TbPu.*, 326). *Mesurable* [Llull]. *Mesuració*. *Mesurada*. *Mesurador* [S. xv, DAG]. *Mesurament*. *Mesuraça* [S. xv, DAG]. *Mesurat*. *Mesuratge* [1288, i ja *CostTort*.]: «de pes e de *mesurage*» [1272, f° 4r.25b, Ol., p. 7].

Mesurer [1301]. *Mesureta* [Tort.: DAG.]: a l'Alt Pallars la *mezuréta* és específicament una *mesura* de gra equivalent a 1/12 de quartà (Farrera, 1933). *Mesuret* (Perpinyà, DAG.). *Mesuró* (1375, AlCM; inv. vi-gatà de 1450, DAG.), «desgraciat del pagès! / --- / n'ha cullit un *mesuró*, / n'ha sembrada una quorterera», MilàF (*Romlo.*, 459). *Mesurola* (1905, Bulbena, *mesura* de tres porrons i mig).

Amesurar [S. xv, Collacions, DAG.]. *Desmesura* 60

[Jaume I, Cròn.]: «El Rey de Navarra envià-n's missatge --- e quan fom là, él no poc davalar a Nós a la vila de Tudela, per ço con era molt gros *a desmesura* e a maraveyla, e havia vergonya gran de les gents, que-ls vis si doncs no era en loc amagat» (Ag., p. 186); «ab tal *desmesura* que ---», NOLLER (*Crocquis al N.*, 101). *Desmesurat* [JoMartorell]: «En aquest espay que ell stava torbat d'estojar la spasa, Tirant li donava tan *desmesurats* colps, que-l fehia star molt més torbat» (Ag. I, 212). *Desmesurable*. *Desmesurar*.

CPT.: *Mesuradera*, mal escrit en lloc de *mesura d'era*.

CULTISMES: *Mensuració* [S. xv, AlCM], si bé no registrat pel DFa. està en ús modern dels arquitectes, i dels filòsofs: «per la rahó dels homes, que han fixat ab intel·ligència la *mensuració* del temps», Xènius (*Glossari*); «l'ús de les *senyes* --- suposa un profund sentit de les concepcions geomètriques --- els pescadors --- d'enteniment flotant, poc precisos en la *mensuració*, estranys del tot a la cavillació científica ---», Coromines (*Jardins de St. Pol*, O. C., 808a2). *Mensurable*; *mensurabilitat*; *mesurador*; *immensurable*.

Commensurar, pres del llatí *commensurare* 'mesurar en comparació'; *commensuració*; *commensuratiu*; *incommensurable* [Belv.]; *incommensurabilitat* [Lab. 1840]; *incommensurablement*: «la nostra raó ho és d'immortal, i per això l'enigma de la mort és la causa *incommensurablement* més poderosa del nostre mal de terra», Coromines (*Vida Austera* v, § 2, O. C., 774a5). *Dimensió* [Lacav.], ll. *dimensio*, -onis, id., derivat de *dimetiri* 'mesurar en totes direccions'; *dimensional* [Lab. 1840]; *dimensori*. +*Supradimensional*.

Immens [Llull], pres del ll. *immensus*, -sa, -sum, 'no mesurat': «Atlas --- / lo veyca com montanya, tot coronat d'estels, / y ajupit, sens decaure, devall sa volta *immensa*, / servant ab ferma espatlla la màquina dels cels», *Atl.* I, 7c; ja en el nostre S. xv és l'epítet que els poetes apliquen al Gran Immesurable: «Senyor *immens*» Scrivà, 34; «Sant Déu *immens*», Comanador Stela (35, i en dos passatges més); «--- en què s'acluquin aquests ulls humans, / obriu-me'n, Senyor, uns altres de més grans / per contemplar la vostra faç *immensa*: / sia'm la mort una major naixença!», *Cant Espiritual*. *Immensitat* [Llull; Costa i Llobera].

El gran quasi-sinònim de *mesura*, el cat. MIDA, és un mot tan antic com la llengua, i desconegut de totes les altres romàniques. És probable que hi hagi algun antiquíssim parentiu amb el ll. MĒTĪRĪ, del qual és participi llatí MENSUS (d'on MENSŪRA > *mesura*), i del qual provenen el cast. i port. *medir*, sard *medire*; no manca algun testimoni antic d'aquest verb en català medieval, i ha tingut un cert curs novament després de la Renaix., però avui escau mirar-lo com un castellanisme, i tenir com a verament nostres només els verbs *mesurar*, i *amidar* derivat de *mida*. La relació entre *mida* i el ll. MĒTĪRĪ presenta un gran problema etimològic, que difícilment es pot resoldre sinó admetent que el mot català ens prové d'una llengua no llatina, parenta indoeuropea del llatí.

L'antiguitat de *mida* en català és tan gran com la de